

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2022

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 11.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso	(30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso	(10)
KAROLO YA C: Dibopeho le melao ya tshebediso ya puo	(40)
2. Araba dipotso TSOHLE.
3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo kaha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A: Metsotso e 50	
KAROLO YA B: Metsotso e 20	
KAROLO YA C: Metsotso e 50	
9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDi ya ditema. Bala le ho boha tema E NNGWE le E NNGWE, araba ka lentswe LE LE LENG feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse hlahang tlasa yona.

TEMA YA A**BOHLOKWA BA LEKGETHO HA O FALLA AFRIKA-BORWA**

1	Diphuputso di bontshitse hore dilemong tse mmalwa tse fetileng, Afrika-Borwa e iphumane e le tlasa bothata bo opisang hlooho ba baahi ba yona, ba nang le bokgoni bo fapaneng ntlheng ya tshebetso, ba fallelang dinaheng tse ding tsa boahisane kapa mose ho mawatle. Leha ho le jwalo, ho falla hona ha bona Afrika-Borwa ha ho bolele hore motho o lokela ho kgaola maqhama le naha ya habo kapa hona ho lebala motso wa hae ka ho phethahala. Kahoo moahi ya jwalo ha a tlameha ho lebala kapa ho iphapanyetsa kamano ya hae le ba Ditshebeletso tsa Lekgetho la Afrika-Borwa (SARS), ho bolela moeletsi ho tsa lekgetho e leng Reabetswe Moloi.	5
2	Ho na le diqeto tse mmalwa tseo baahi ba fallelang dinaheng tse ding ba lokelang ho di etsa. Diqeto tsena di itshetlehile tabeng ya hore ebe ba ikemiseditse ho tsamaya Afrika-Borwa ka ho phethahala kapa ba ntse ba tla boela ba kgutla na. Ka mora ho nka qeto e tsitsitseng tabeng ena, baahi ba ka phutholoha ho batlisisa kamoo ba lokelang ho lefa lekgetho kateng. Ho tseba haholwanyane ka mokgwa o nepahetseng wa ho lefa lekgetho, ho hloka thuso ya setsebi kapa moeletsi ya ikarabellang ho tsa lekgetho ka kotloloho. Hape ho hlokeha hore moahi a be le tshehetso e matla ya boramolao, e leng maqwetha. Keletso e nepahetseng lehlakoreng la moahi, e mmeha monyetleng wa ho sebetsana le ditaba tsa lekgetho ntle le tshabo ya letho, mme sena se tla mo thusa ho emela ditlamorao dife le dife tse amanang le ditaba tsa lekgetho ka letswalo le kgutsitseng .	10 15 20
3	Ho sa kgathalletsehe hore motho o nka qeto ya ho ya dula hokae, o ntse a tlameha ho tsebahatsa lekeno la hae la selemo le selemo ho ba SARS a be a lefe lekgetho. Boholo ba nako baahi ba Afrika-Borwa ba iphumana ba potlakela ho tsamaya naheng ena, ntle le ho fumana dikeletso tse batsi ntlheng ena. Ho falla ka dihlooho tse ntsho hona ha bona, ho atisa ho ba kenya mathateng kaha ba iphumana ba tlameha ho lefa lekgetho habedi, mmusong wa Afrika-Borwa le ho wa naha eo ba seng ba dula ho yona. Ka bomadimabe ha se bona feela ba kenang mathateng ha maemo a se a le jwalo empa le ba malapa a bona ba iphumana ba hula ka tlhako tsa morao. Mathata ana a akga ka hare, ho lefa tjhelete e ngata ya kotlo ho ba SARS le hona ho llelwa ke ditshepe. A ka boela a etsa hore ba amehang ka kotloloho ba iphumane ba na le mafu a mang a boima ho laoleha a kang, kgatello ya maikutlo, lefu la tswekere kapa hona ho qetella e le makgoba a tshebediso ya dithethefatsi e le ha ba leka ho itebatsa ditsietsi tsa bona.	25 30 35

4 Ho latela maemo a hao a tshebetso le tsela eo o lefuwang ka yona, o ka etsa ditlhophisso tsa ho fokotsa boima ba lekgetho ka ho lefa kgwedi le kgwedi kapa wa lefa hang ka selemo, ha feela o ke ke wa kwenehela qeto eo o e nkileng. Nka qeto e nepahetseng, qobisa baratuwa ba hao tsietsi ka ho ikamahanya le melao le diphelelo tsa lekgetho. Ho etsa jwalo ke ketso eo moahi e mong le e mong a ke keng a itshola ka yona a dulang kapa a fallang, mme o tla ba motlotlo kaha o tla be a kentse letsoho kahong le ntshetsopeleng ya naha ya habo. Ho sa realo Reabetswe Moloji. 40

[E qotsitswe le ho fetoletswa ho tswa ho www.google.business.tech]

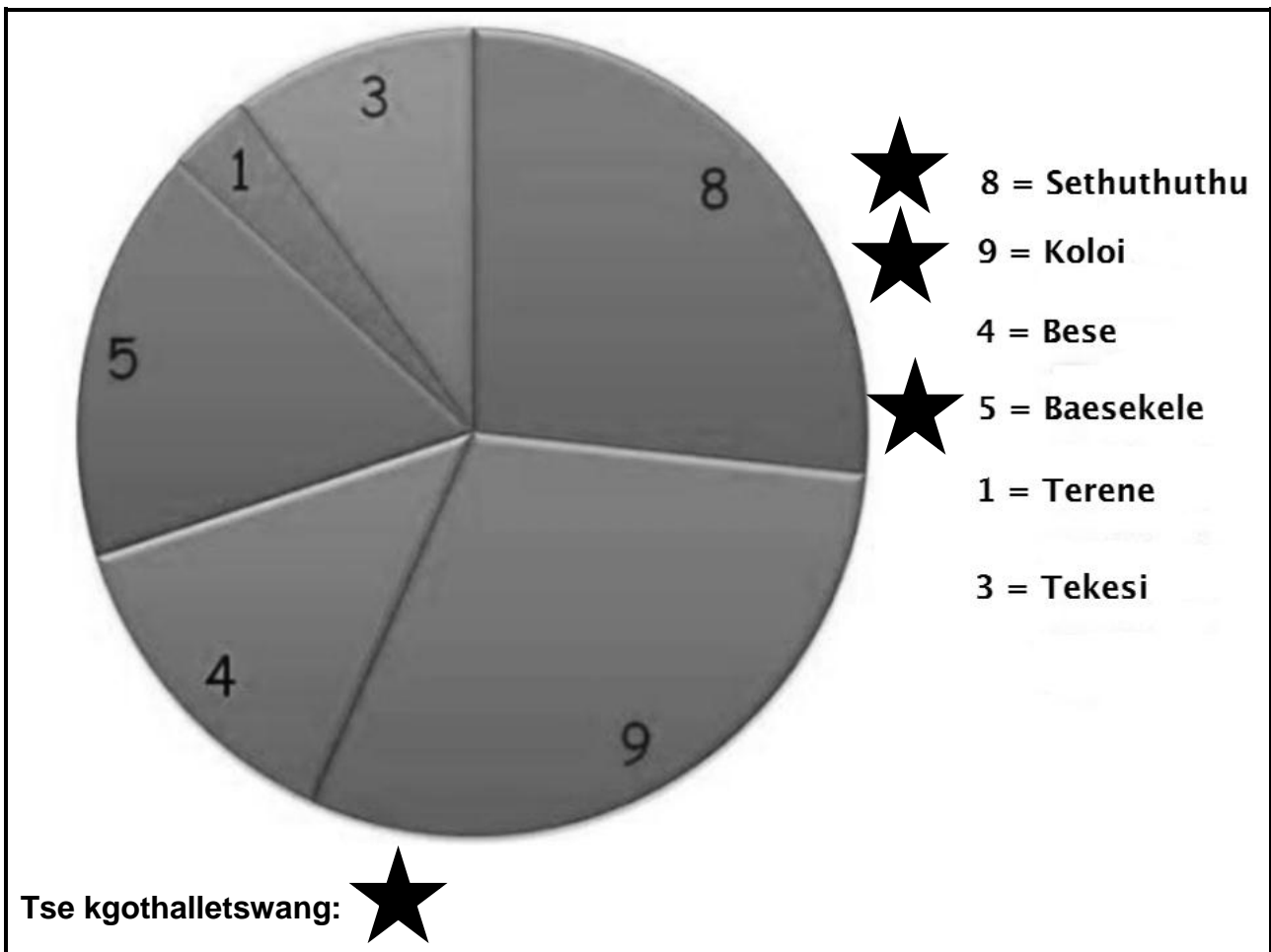
- 1.1 Bolela bothata boo Afrika-Borwa e ileng ya tobana le bona dilemong tse mmalwa tse fetileng. Sheba SERATSWANA SA 1. (1)
- 1.2 Ke ntho efe e sa tshwanelang ho etswa ke baahi ba Afrika-Borwa ba fallelang dinaheng tse ding? Sheba SERATSWANA SA 1. (1)
- 1.3 Ke ntho efe ya bohlokwa e ka etswang ho qoba mathata a ho se ikamahanye le melao ya SARS? Sheba MOLA 14–16. (1)
- 1.4 Ke qeto efe E LE NNGWE eo baahi bohle ba batlang ho falla Afrika-Borwa ba lokelang ho e etsa? Sheba SERATSWANA SA 2. (1)
- 1.5 Bolela ditsela TSE PEDI tseo batho ba ka lefang lekgetho ka tsona. (2)
- 1.6 Ke mantswa afe a re tsebisang hore bothata ba Afrika-Borwa ka nako eo bo ne bo le boholo haholo? Sheba SERATSWANA SA 1. (1)
- 1.7 Ke ntho efe E LE NNGWE eo baahi ba fallang Afrika-Borwa le ba setseng ba tshwanang ka yona ho ya ka tema? (2)
- 1.8 Mongodi o bolelang ka mantswa a latelang? Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa.
- ... ka letswalo le kgutsitseng.**
- A Ho phela ka letswalo le lenyane
B Ho phela kantle ho letswalo
C Ho phela ka letswalo le leholo
D Ho phela ka letswalo le lekaneng (1)
- 1.9 Nehelana ka moelelo o otlohileng wa polelo e latelang:
Ho falla ka dihlooho tse ntsho. Sheba MOLA WA 25–26. (2)
- 1.10 Maele a latelang a dumellana jwang le ditaba tsa tema ee?
Lepotlapotla le ja podi. (2)

- 1.11 Ke tshusumetso efe e mpe e tliswang ke ho falla ha baahi ba Afrika-Borwa ba nang le tsebo le bokgoni moruong? (2)
- 1.12 Karaburetso e sebedisitsweng SERATSWANENG SA 3, e o thusa jwang ho utlwisisa seo ho buuwang ka sona seratswaneng seo? (2)
- 1.13 Bolela hore polelo e latelang ke ntlha kapa mohopolo. Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka.

Afrika-Borwa e lahlehetswe ke basebetsi ba nang le bokgoni le boiphihlelo nakong e fetileng. (2)
- 1.14 Ke thuto efe e fuperweng ke tema ee? (2)
- 1.15 Na baahi ba fallang Afrika-Borwa ba entse qeto ya moshwelella ya ho ya dula naheng tse ding ba tla itshola ho ya ka tema? (2)

TEMA YA B

Boha tema e latelang, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

Tjhate e bontshang mefuta e fapaneng ya dipalangwang tse sebediswang ke baahi le tse kgothalletswang ke dingaka motsemoholong wa Madibamatsho nakong ya COVID-19.

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho: www.google.com/budgets]

- 1.16 Ho ya ka ditaba tsa tjhate ee, ke sepalangwang sefe se sa sebedisweng haholo ho feta tse ding motsemoholong oo? (1)
- 1.17 Ho dibese le ditekesi ke dife tse sebediswang haholo ho ya ka tjhate ee? (1)
- 1.18 Ho ya ka ditaba tsa tjhate ee, ke sefe sepalangwang se kgothalletswang ke dingaka ka ho fetisisa. Fana ka lebaka la kgetho ena. (2)
- 1.19 Ha o nahana ke sepalangwang sefe dipakeng tsa ditekesi le dibaesekele se nang le seabo se seholo moruong wa motsemoholo wa Madibamatsho? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola dintlha TSE SUPILENG, tseo ka tsona batho ba ka fetolang ditlwaelo tse mpe.

DITAELO

1. Ngola dipolelo TSE SUPILENG, tse phethahetseng.
2. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
3. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
4. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C**LEKUNUTU LA HO FETOLA DITLWAELO TSE MPE**

Tlwaelo ke seo o se etsang kgafetsa bophelong. Ditlwaelo tse mpe tse sa laoleheng di kenyelletsa ho tsuba, ho nwa jwala kapa ho ja haholo. Ho bohlokwa ho hlwaya sesosa sa ditlwaelo tse mpe. Ditlwaelo ha ho bonolo ho di hlola hobane hangata tsona ke moputso wa takatso e itseng.

Dipatlisiso di hlahisitse hore tsela e sebetsang hantle haholo ho fetola tlwaelo ke ho fetola seo o se etsang ka mehla. Nahana ka ditsela tse ka o qobisang tlwaelo e mpe mme o dumele hore o ka fetoha. Ha o ka inehela, o tla dula ka tlwaelo eo bophelo bohle ba hao. O hloka ho nka qeto e sa fetoheng, o se ke wa tela feela ka mora boiteko bo le bong. O tlameha ho iphapanyetsa taba ya hore ho thata ho fetoha mme o shebane le mabaka a etsang hore o batle ho fetoha.

Lemoha dintho tse o hanelang ho fetoha. Kaofela re na le tlwaelo ya ho batla ho kgutlela mekgweng ya rona ya pele. Ha o qala o ipehela mabakanyana a ho se batle ho fetoha, ikgaleme ka matla. Imamele mme o tlose mabakanyana ana. Amohela diphetoho di le bonolo ebile di laoleha. Fetola tlwaelo e le nngwe ka nako.

Tsepamisa matla a hao ho fetoleng tlwaelo e le nngwe ka katleho, ebe o fetela ho e latelang. Hlokomela ditshitiso le diphephetso tse ka bang teng, mme o fumane mokgwa wa ho sebetsana le tsona. Iketsetse dikgopotso tse tla o thusa ho fetola ditlwaelo tse mpe.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa makasineng wa *CHANGENOW*, Motsheanong 2014]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala papatso e latelang, ebe o araba dipotso tsa manollo ya setshwantsho le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

Boela O Phele Ka Mora Koduwa

Neng kapa neng re na le wena.

Motshepuwa ho dimiliyone tsa batho.
Re hohle! Dinoka, mawatle le dithaba ha se moedi ho rona.
Boholo le bonyane ba thepa ya hao ke manolo ho rona.

Neng kapa neng re na le wena.

Anytowninsurance.com

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa koranteng ya *Sunday World*, Phupu 2016]

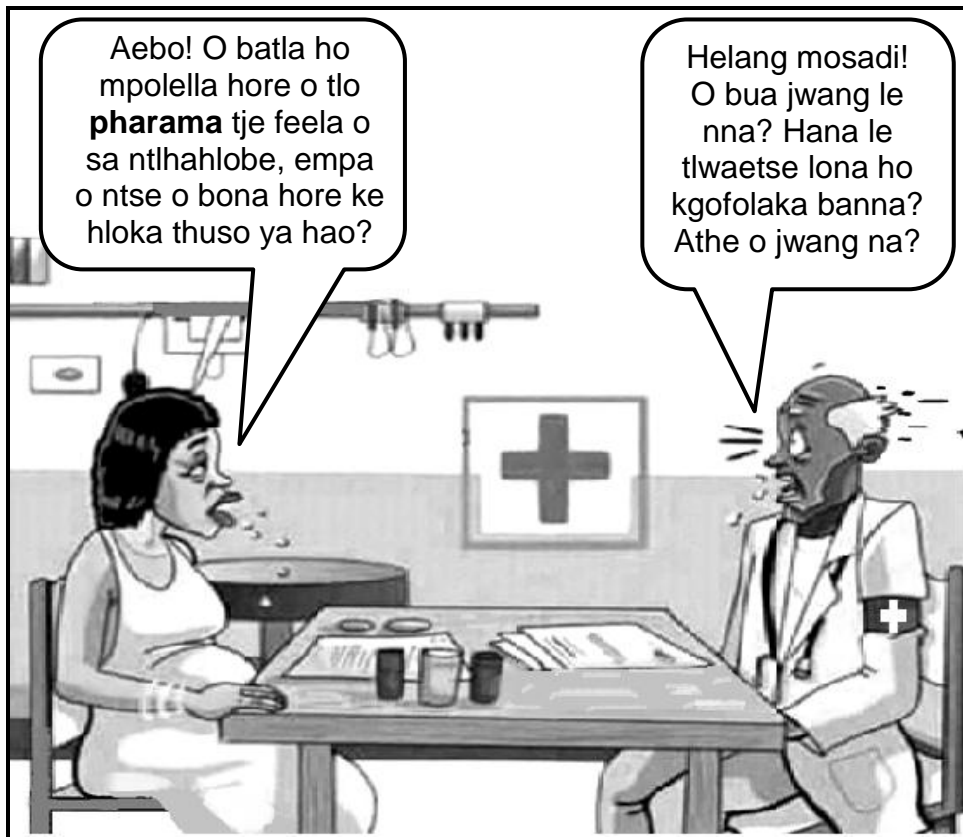
- 3.1 Tshebediso ya mongolo o moholo papatsong ee, e thusa mmapatsi jwang ho fihlella sepheo sa hae? (2)
- 3.2 Tatolano e sebedisitsweng mantsweng a latelang e o thusa jwang ho utlwisisa molaetsa wa papatso ee? (2)
- 'Boholo le bonyane ba thepa ya hao ke manolo ho rona.' (2)
- 3.3 Hlalosa kamoo lentsewe 'koduwa' le thusang mmapatsi kateng ho fehla maikutlo a bareki. (2)
- 3.4 Na tshebediso ya ntlo e o fa setshwantsho se phethahetseng sa thepa eo ho buuang ka yona? Hlalosa karabo ya hao. (2)
- 3.5 Sepheo sa mongodi ke sefe ka ho pheta lentsewe lena 'neng' polelong e latelang? (2)
- Neng kapa neng re na le wena. (2)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala ditaba tsa khathunu ena e latelang, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho: www.google.com/pictures]

- 4.1 Hlalosa kamoo dipuo tsa mosadi ya khathunung di dumellanang kateng le puo ya hae ya sefahleho. (2)
- 4.2 Sepheo sa mongodi ka lebotsi le polelong e latelang ke sefe?
O bua jwang le nna? (2)
- 4.3 Hlalosa kamoo tshekamelo e totobalang kateng mantsweng a monna ya khathunung. (2)
- 4.4 Kgetha karabo e nepahetseng ka ho fetisisa ho (A–D). Ngola karabo e nepahetseng kapa tlhaku feela, ebe o tshetsa karabo ya hao ka lebaka.
Lentswe le ntshofaditsweng polelong e latelang le ka ba le tshusumetso efe ho monna ya khathunung?
O batla ho mpoella hore o tlo **pharama** jwalo feela o sa ntlhahlobe?
- A Monna eo a ka ikutlwa a nyatsehile.
B Monna eo a ka ikutlwa a tshohile.
C Monna eo a ka ikutlwa a maketse.
D Monna eo a ka ikutlwa a halefile. (2)
- 4.5 Na dipuo tsa monna ya khathunung di dumellana le mosebetsi wa hae?
Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

[10]

POTSO YA 5

5.1 Bala ditaba tsa tema ena, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA F**KGALEFO YA TAUYAHAE**

Nakong eo Mosweu le Montsho ba ntseng ba phetela Tauyahae tsa ketsahalo eo, o ne a dutse a potuwe ke matsoho a hae a mabedi. Hlooho a e koboteditse sa ntja e fofonela ho hong fatshe. Ka eo nako ntwala e neng e le moyeng wa hae e ne e bonahala sefahlehong sa hae. O ne a swenya, a busa sefahleho, a bebenya molomo, a fifala a ba motsho ho feta fifi la bosiu bo boholo. E le neng mmele wa hae wa tsitsipana ha bohloko, a fina difeisi a thothomela yaka motho wa letope, ya kenweng ke serame se matla le hona. 5

Ho sa le jwalo a hula moya hole a phutholla mmele a bua le bona a ba kentse mahlo le ho panya a sa panye, 'Banna ba heso ke lebohile. Moya wa ka o maharaswa ha bohloko. Balotsana bao ba ntekane. Nna ke ngwana mosadi e mong. Nna ke tswetswe le dipoho tse melala e thata, tse e hlanakang di sa tshetjhe, di sa hetle. Ho lokile. Ke tla ba ruta ho phela le batho. Nna ke tau ha ke tawana. Nkeke ka dumela ho tanakellwa ke bashanyana ba tenne ditshea. Ho tla nkgaha ho sa bola'. 10 15

[Tema ya boiqapelo]

- 5.1.1 Ke lentswe lefe temeng le nang le moelelo o le mong le 'nkgella'? (1)
- 5.1.2 Sebedisa lentswe 'matsoho' polelong ya hao ka moelelo o fapaneng le oo le sebedisitsweng ka wona temeng. (2)
- 5.1.3 Lentswe lena, 'maharaswa' le o tsebisang ka maikutlo a Tauyahae? (1)
- 5.1.4 Mongodi o sebedisitse papiso/tshwantshanyo ka sepheo sefe polelong e latelang? (2)
- Hlooho a e koboteditse sa ntja e fofonela ho hong fatshe. (2)
- 5.1.5 Ke lebaka lefe le entseng hore mongodi a kgethe ho pheta lentswe lena, 'nna' hangata temeng ee? (2)
- 5.1.6 Fana ka moelelo o totobetseng wa se bolelwang ke polelo e latelang: (2)
- Nna ke tau ha ke tawana. (2)
- 5.1.7 Sekaseka tshebediso ya kganyetsano polelong e latelang: (2)
- Ho tla nkgaha ho sa bola. (2)
- 5.1.8 Pheteletso e sebedisitsweng polelong e latelang e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- A fifala a ba motsho ho feta fifi la bosiu bo boholo. (2)

- 5.2 Boha setshwantsho se latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA G

[Se qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Sediba*, NE Maletle, 1999]

- 5.2.1 Letshwao la makalo le sebedisitsweng polelong e latelang, le sebedisitswe ka sepheo sefe?

Bala mona! (2)

- 5.2.2 Polelo e latelang e hlakisa jwang kगतello ya ditokelo tsa moithuti setshwantshong?

'Bala mona! O sefofu na wena?' (2)

- 5.2.3 Bolela se bolelwang ke moithuti ya temeng polelong e latelang.

Ha ke a rutwa ho bua leshano. (2)
[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80